DEBRECENI EGYETEM FOLIA URALICA DEBRECENIENSIA 23.
FINNUGOR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK DEBRECEN, 2016

Kontrasztív nyelvészeti módszerek alkalmazása az udmurt és a magyar határozói igenevek tanításában

NÉMETH Zoltán

Szegedi Tudományegyetem
nzolee@gmail.com

1. Bevezetés

Bár Oroszországon belül sok kisebb finnugor nemzet él, mégis azon egyetemek közül, amelyek állandó jelleggel tudnak biztosítani magyar mint idegen nyelvi képzést magyar anyanyelvű lektor segítségével, csak egy van finnugor területen, az Udmurt Állami Egyetem. A másik kettő Moszkvában, illetve Szentpétervároon található. Az, hogy finnugor területen legyen ilyen lehetőség, az nemcsak a hungarológia oktatás szempontjából fontos, hanem az ottani finnugor szakos hallgatók számára is, hiszen, bár nem elengedhetetlen a magyar nyelv ismerete, de az udmurt nyelvvel foglalkozók esetében kifejezetten nagy segítséget tud nyújtani, hiszen az ezzel a nyelvvel foglalkozó tanulmányok egy jelentős része magyar nyelven íródik. Viszont nincs olyan magyar tankönyv, amely kifejezetten az udmurt hallgatók számára készült, és olyan tanítási segédanyagból sincsen túl sok, amelyik megpróbálná könnyebbé tenni a magyar nyelv elsajátítását. Ráadásul, kint tartózkodásaim alatt, az udmurt–magyar szakpáros hallgatókon kívül lehetőségem volt több olyan hallgatóval is beszélnem, akik az udmurt mellé nem magyar, hanem más specializációt választottak. Beszélgetéseink során többször is kiderült, hogy az illető szívesen választotta volna a magyart, de végül azért nem tette, mert a magyar nyelvet nehéz megtanulni. Ezért, hungarológia szakos hallgatóként, elkezdtem érdeklődni olyan lehetőségek iránt, amelyek könnyebbé tehetik a magyar nyelv elsajátítását. Így a jövőben csökkenhet azoknak a hallgatóknak a száma, akiket a magyar nyelv tanulásától csupán annak nehézsége tart vissza. Ez nemcsak a hallgatók szempontjából lehet hasznos, hanem segítséget nyújthat az éppen aktuális magyar nyelvi lektornak is.

Ebben a cikkben a határozói igenevekkel kapcsolatos vizsgálataimat szeretném bemutatni. Először megnézem, hogy az udmurt, illetve magyar nyelvvel foglalkozó hallgatóknak írt nyelvtanok (Tyimerhanova 2011, M. Korchmáros 2006, Keresztes 1995 és Rounds 2001) – hogyan definiálják a határozói igeneveket. Ezután bemutatom, hogy a fent említett grammatikák milyen alakjait különböztetik meg a határozói igeneveknek, majd megvizsgálom, hogy milyen eltérések vannak a két nyelv között, ezek milyen lehetséges nehézséget okozhatnak egy magyarul tanuló udmurt, vagy egy udmurtul tanuló magyar hallgató számára, és azokat hogyan lehetséges kiküszöbölni. Végezetül azt vizsgálom meg, hogy az Udmurt Állami Egyetemen használt magyar nyelvkönyv (Durst 2006) hogyan tárgyalja a magyar határozói igenévi rendszert.

2. Egy hasonló kezdeményezés

Már korábban is volt arra példa, hogy az összehasonlító nyelvészet segítségével próbálták meg könnyebbé tenni valamelyik finnugor nyelv elsajátítását, ráadásul ez a kezdeményezés szintén az udmurt nyelvet célozta meg. Keľmakov nyelvkönyve (1999) finn hallgatók számára készült. Alapvetően ez egy udmurt nyelvkönyv, melynek a közvetítő nyelve finn. Ez már önmagában is nagy segítség lehet a finn hallgatók számára. A finn nyelvű magyarázatokon kívül az is segítséget nyújt a finn hallgatóknak, hogy a példák mellett is finnül szerepel a jelentésük. Ami a mi szempontunkból ennél is fontosabb, az az, hogy találunk benne néhány olyan magyarázatot is, ahol a finn nyelv sajátosságaival van összehasonlítva az udmurt nyelv adott jelensége. Fontos megemlíteni azt is, hogy ezek az összehasonlítások nemcsak a különbségekre hívják fel a figyelmet, hanem a hasonlóságokra is, ami, mint azt majd később kicsit bővebben kifejtem, szintén nagy segítségére tud lenni a hallgatónak.

Kiváló példa a különbségekre irányuló összehasonlításra az a rész, ahol a szerző a kopula hiányáról beszél az udmurt nyelvben (Keľmakov 1999: 32): „toisin kuin suomessa, udmurtin kielen nykyaikaa ilmaisevissa nominaalilauseissa ei tavallisesti käytetä kopulaa”, vagy amikor az udmurt magánhangzók rendszeréről van szó (Keľmakov 1999: 20): „udmurtin kielessä, toisin kuin suomessa, unkarissa ja muutamissa muissa suomalais-ugrilaisissa kielissä, vokaaleilla on vain yksi fonologinen pituusaste”.

Az utóbbi példában, egy pár másik példához hasonlóan, megemlítésre kerül a magyar nyelv is, de ez nem feltétlenül jelenthet segítséget egy magyar hallgató számára. Általában a hallgatók, a BA képzés alatt egyszerre kezde-

nek el egy nagyobb és egy kisebb finnugor nyelvet tanulni. Ebből kifolyólag a hallgató nem ismeri még olyan szinten a finn nyelvet, hogy azt használja közvetítő nyelvnek az udmurt tanulásához. Természetesen az is előfordulhat, hogy nem is a finnt választotta nagyobb finnugor nyelvként, hanem az észtet. Ezenfelül, nem előfeltétele az udmurt nyelvi kurzusra történő jelentkezésnek, hogy a hallgató finnugor szakos legyen, vagy az, hogy a bölcsészettudományi karon tanuljon. Saját ismeretségi körömben is vannak olyanok, akik azért jöttek más karról udmurt nyelvet tanulni, mert egy „egzotikusabb" nyelvet szerettek volna tanulni, amit nem beszélnek sokan.

Mint azt fentebb említettem, hasonlóságokra is felhívja a figyelmet a szerző. Erre kitűnő példa az a rész, amikor a múlt idő egyik kifejezési módjáról van szó (Keľmakov 1999: 213): „jos temporaalirakenne tekijä on sama kuin predikaattiverbin subjekti, temporaalirakenteen subjekti vastaa possessiivisuffiksi, vrt. suomen temporaalieakenteen perfekti", vagy az, amikor a múlt idejű melléknévi igenév egyik alakjának passzív jelentéstartalmáról ír a szerző (Keľmakov 1999: 215): „...jolla tavallisesti ilmaistaan passiivista loppuun asti suoritettua, päätynyttä tekemistä tai tapahtumista, vrt. suomen passiivin perfekti".

3. Definíciók

Tehát első lépésként az vizsgálom meg, hogy a két nyelvvel foglalkozó nyelvtanok hasonló vagy eltérő módon definiálják-e a határozói igeneveket. Ehhez a magyar nyelv esetében alapvetően M. Korchmáros nyelvtanát használom fel, ami az egyik legfrissebb, nem magyar anyanyelvű diákoknak (is) írt nyelvtan. Ez a nyelvtan kifejezetten az Udmurt Állami Egyetemen is használt Durst (2005 és 2006) tankönyvhöz készült. Az ebből a grammatikából szerzett információkat kiegészítem más nyelvtanok megállapításaival is (Keresztes és Rounds). Az udmurt esetében pedig a választásom Tyimerhanova nyelvtanára esett, mivel az udmurt nyelv esetében ez az egyik legfrissebb, udmurt nyelven íródott grammatika. Bár ez nem kifejezetten az udmurtot idegen nyelvként tanuló hallgatóknak készült, de az Udmurt Állami Egyetemen ezt a könyvet használják az későbbi udmurt tanárok képzéséhez.

M. Korchmáros (2006: 139–142) definíciója szerint a határozói igenév egy átmeneti szófaj, amelyik úgy jön létre, hogy a szó megőrzi az igei jelentését, valamint szintaktikai tulajdonságait, viszont korábbi morfológiai jellemzőit elveszíti. Az ebbe a kategóriába tartozó szavak segítségével, a kiindulási pontot jelentő ige jelentését tudjuk az állítmány környezetében felhasználni határozói szerepben. Az igenevek e csoportját a *-va/-ve,* valamint a

-ván/-vén toldalékkal lehet képezni. Ez utóbbi két képző alapvetően előidejűséget kifejező határozói igenevek képzéséhez használatos, azonban mára már elkezdtek kikopni a nyelvhasználatból. Az első két toldalék azonban teljesen produktív. Jellemzőjük, hogy a szó végét a ragokhoz hasonlóan lezárják, megakadályozva ezzel a további toldalékolást. A *-va/-ve* képzős határozói igenevek, használattól függően, lehetnek aktív vagy passzív jelentésűek is. Azt tudjuk kifejezni a segítségükkel, hogy a határozóként használt igei cselekvés a mondat állítmányával egy időben, vagy ahhoz képest hamarabb játszódott-e le, és segít leírni az állítmány által meghatározott cselekvés, történés vagy létezés körülményeit mód-, idő-, állapot- vagy okhatározóként. Ellenben a szerző azon állításával, miszerint ez a szófaj sajátos magyar jelenség lenne, nem értek egyet, mivel a finnugor nyelvcsaládon belül és azon kívül is találhatunk olyan nyelveket, amelyekben szintén megtalálható ez a nyelvtani jelenség, például a szláv nyelvek családjába tartozó oroszban (Usakov 1982: 114), vagy a neolatin nyelvek közé tartozó spanyolban (Lizsicsár 2009: 102–104).

Ahogyan azt Tyimerhanova (2011: 273) morfológiájából megtudjuk, a határozói igenevek csoportját az udmurtban is olyan szavak alkotják, amelyek egyszerre hordozzák magukon az igék és a határozószók tulajdonságait. Funkcióját a következőképpen fogalmazza meg a szerző: „A határozói igenév az igének egy olyan formája, ami egy cselekvést megnevezve értelmez egy másik cselekvést”[1] (Tyimerhanova 2011: 273). A továbbiakban az is kiderül, hogy a magyarhoz képest sokkal több toldalék áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy határozói igenevet hozzunk létre: *-sa, -tek, -ku, -toź, -mon, -m-*. Tyimerhanova nyelvtanában ennél több toldalékot látunk felsorolva, viszont, ahogy azt később kiderül (Tyimerhanova 2011: 289), ezek ugyanannak az *-m-* toldaléknak (olyan igék esetében, amiknek a töve nem *a*-ra végződik, azoknál lágy mássalhangzós tő esetén *-jem,* kemény mássalhangzós tő esetén *-em*) az insztrumentálisz, elatívusz, vagy adverbiálisz esetraggal ellátott változatai. Azt is megtudhatjuk (Tyimerhanova 2011: 273–274), hogy a magyarhoz képest sokkal több igei tulajdonságot őriz meg az udmurt határozói igenév, és csak a következő tulajdonságokban találunk eltérést: a határozói igenév nem lehet a mondat állítmánya, így elveszíti az igemódot mint kategóriát; nem lehet igeidőhöz kötni, és nem lehet tagadni segédige segítségével. Ez utóbbi véleményem szerint azért van így, mivel az udmurtban a tagadáshoz használt segédigék mind időhöz és/vagy módhoz vannak kötve, a határozói igenevek viszont mindkét kategóriát elveszítik. Ráadásul, a *-tek* végződésű határozói

[1] Eredeti nyelven: „**Каронсям** – каронкыллэн сыче формаез, кудиз, ватсам действиез нимаса, мукет действиез валэктэ.”

igenevek használhatóak a *-sa* végűek tagadásaként (Tyimerhanova 2011: 280), a *-ku, -toź, -mon* végűeket jelentésükből kifolyólag (Tyimerhanova 2011: 283–288) nincs értelme tagadni, az *-m-* toldalékos határozói igenevek esetében pedig a megfelelő toldalék használatával létrehozható a tagadó forma (Tyimerhanova 2011: 289). Így, meglátásom szerint, ha lehetne is tagadni segédigével ezeket a szavakat, akkor azok az alakok a fentieket figyelembe véve vagy értelmetlenek vagy redundánsak lennének.

Azt is észrevehetjük, hogy az igék és a határozói igenevek közötti különbségek között nem szerepel az, hogy a határozói igeneveket nem lehet személyhez és/vagy számhoz kötni. Ez azért van, mert a *-ku* és a *-toź* végű határozói igenevek, valamint az *-m-* képzős határozói igenevek egy részének esetében, a magyar főnévi igenevekhez hasonlóan (M. Korchmáros 2006: 129), erre lehetőség van. Az udmurt határozói igenevek esetében a számhoz és személyhez történő hozzárendelés a birtokos személyjelek segítségével történik. A *-ku* tövűek esetében közvetlenül a határozói igenév végződéséhez illesztjük a birtokos személyjelet (Tyimerhanova 2011: 283), a *-toź* végűek esetében pedig a határozói igenév képzője és a birtokos személyjel közé egy *-a-* kötőhang ékelődik be (Tyimerhanova 2011: 285). A fentiek alapján megállapítható, hogy a határozói igenevek rendszere az udmurtban bonyolultabb, mint a magyarban. Ez nyelvelsajátítási szempontból nemcsak az udmurtul tanuló magyar diákoknak okozhat nehézséget, mivel a sajátjuknál bonyolultabb rendszert kell megtanulniuk, hanem a magyarul tanuló udmurt diákoknak is, mivel, ahogy azt Szili (2006: 144) saját tapasztalatából is megtudhatjuk, a nyelvtanulónak nehézséget okozhat az, hogyha egy olyan új rendszer segítségével kell kifejeznie gondolatait, ami egyszerűbb annál, amihez a saját anyanyelvében már hozzászokott.

4. A magyar és az udmurt határozói igenévi rendszer bemutatása[2]

A magyar határozói igenevek rendszere, mint azt már korábban láttuk, viszonylag egyszerű. Erre az is utalhat, hogy az általam használt grammatikák közül a leghosszabban M. Korchmáros (2006) tárgyalja, kb. három oldalon keresztül, de a másik két grammatika közül (Keresztes 1995 és Rounds 2001) egyikben sem haladja meg a magyarázat a fél oldalt. Összesen négy toldaléka van, melyek a magánhangzó harmóniának köszönhetően párokat alkotnak. A szótőhöz illeszkedése sem okoz különösebben gondot. Ahogy azt M. Korch-

[2] A magyar nyelvű példákat a Magyar Nemzeti Szövegtárból, az udmurt nyelvű példákat pedig a Medvegyeva és Arhangelszkij által épített udmurt korpuszból vettem.

máros (2006: 139–140) is írja, az egyalakú tövekhez hasonulás nélkül illeszkedik, azon igék esetében pedig, amelyeknek a töve változhat toldalékolás esetén, a következő módon kapjuk meg a határozói igenévi alakokat: a hangzóhiányos igéknél a magánhangzóval kiegészült tőhöz (1), az *sz – z* valamint az *sz – d* hangváltakozásos tövek esetén pedig a *z*-re (2), illetve a *d*-re (3) végződő tövekhez kapcsolódik a toldalék. Az *sz – d – v* hangváltozásos tövek esetén a *d*-re végződő tő használatos a határozói igenév képzéséhez (4). Ez alól csupán az *alszik* és a *fekszik* igék a kivételek (5–6). Azon igék esetében, amelyeknek van magánhangzós tövük is, a határozói igenév képzőjét ehhez a tőhöz illesztjük.

(1) Egyik dologról a másikra **ugorva**.
(2) E másfajta szabadság után **igyekezve** keltem át a Köztársaság téren.
(3) Nem igaz, hogy **öregedve** az ember, mintha lefelé haladna.
(4) A világ **gyanakodva** áll a rejtély előtt.
(5) A folyosón **fekve** alszik.
(6) S ébren vagy **alva**, egyre ritkábban álmodunk…

A jelenleg is produktív *-va/-ve* képzős alakokat (melyek kontextustól függően lehetnek aktív (7), illetve passzív (8) jelentésűek is) akkor használjuk, ha azt akarjuk kifejezni, hogy a határozói igenév által jelölt cselekvés a mondat állítmányával egyszerre (9) vagy az előtt (10) játszódik le. Ezzel szemben a kikopóban lévő és archaikusnak ható *-ván* és *-vén* képző csupán azt fejezi ki, hogy a határozói igenév által jelölt cselekvés az állítmány által jelölt cselekvés előtt (11) megy végbe (M. Korchmáros 2006: 139–140). Ezek az alakok a mai nyelvhasználatban már leginkább csak állandósult formában, határozószóként használatosak, például: *nyilván, úgyszólván* (Keresztes 1995: 50). Azt, hogy a *-ván/-vén* toldalékos formák mennyire nem produktívak, jól mutatja az is, hogy a nem magyar szerzők által írt grammatikák között könnyen találunk olyat, ami a határozói igenevek bemutatásakor meg sem említi ezeket a formákat (Rounds, 2001: 54–55).

(7) Máig sem értem, mi történt velem, felugrottam és **bukdácsolva** futni kezdtem.
(8) El volt **zárva** a világtól.
(9) Pintyőke **mosolyogva** fogadta a sikert.
(10) Most az apja nevét **hallva** fölriadt, és tapogatózni kezd maga körül.
(11) A lány a könny homályán át tekintett Ágnesra, **benyúlván** a táskába, visszaadta a pénzt.

Az ebbe a szófajba tartozó szavak a mondatban lehetnek idő- (10), mód- (12), állapot- (13) és okhatározók (14) (M. Korchmáros 2006: 140–141). Mód- és okhatározói szerepben a határozói igenév mindig egyidejűséget fe-

jez ki. Időhatározói szerepben a befejezett jelentéstartalmú igékből képzett határozói igenevek fejeznek ki előidejűséget, a folyamatos jelentéstartalmú igékből képzettek pedig az egyidejűség jelölői. Állapothatározói szerepkörben az önmagukban álló alakok általában előidejűséget, míg a létigei állítmány részét képző határozói igenevek egyidejűséget fejeznek ki.

(12) Nézek utánuk öregen és **csodálkozva.**
(13) A társadalom egyes csoportjai, osztályai ki vannak **zárva** a termelőeszközök tulajdonából.
(14) Mi a kisebb rossztól **félve** a nagyobb rosszat kockáztatjuk.

M. Korchmáros (2006: 141–142) arra is felhívja a figyelmet, hogy a határozói igeneves szerkezeteket általában ki tudjuk fejezni határozói mellékmondatokkal is, ez alól kivételt képeznek azok a szerkezetek, amelyek az állapothatározó funkcióját töltik be a létigei állítmány részeként.

Az udmurt határozói igenevek esetében az adott igenévre mindig a kötőhang nélküli toldalékkal fogok hivatkozni, de a leírtakat, hacsak arra külön fel nem hívom a figyelmet, a kötőhanggal használt változatra is magától értetődőnek tekintem. Mint azt korábban már láthattuk, az udmurt nyelvben sokkal több toldalék áll rendelkezésünkre határozói igenevek létrehozásához. Tyimerhanova (2011: 276–279) nyelvtanából azt is megtudhatjuk, hogy a leggyakrabban használt határozói igenévi toldalék a *-sa*. A toldalékolás folyamata itt is egyszerű. Az *a* tövű igék esetén csak hozzáillesztjük a tőhöz, a többi igető esetében pedig (legyen az akár magánhangzó, akár mássalhangzó) a tövet és a toldalékot *ị* kötőhanggal kötjük össze (pl. *ворса-ны – ворса-са, бызь-ы-ны – бызь-ы-са*). Bár találkozhatunk olyan alakokkal is, ahol az *ị* hang használata nélkül illeszkedik a toldalék a szótőhöz, azonban, mivel a határozói igeneveket jelen cikkben tanulás- és tanítás módszertani szerepekben vizsgálom a tankönyvek és a grammatikák alapján, és se Tyimerhanova (2011) se a két általam említett tankönyv (Szamarova (2013) és Ganyejev (2005) nem említi ezeket az alakokat, így ezek az alakok nem képezik vizsgálatom tárgyát. Az udmurt határozói igenevek közül a *-sa* toldalékosok azok, amelyeknek a jelentésköre leginkább megegyezik a magyar határozói igenevekéivel, azaz a mondatban használhatjuk idő-, mód-, állapot- és okhatározóként is (15–18). Abban is hasonlítanak a magyar határozói igenevekre az e toldalékkal létrehozott alakok, hogy kifejezhetünk velük elő- (15) és egyidejűséget (19) is. Viszont a fentieken kívül vannak más jelentései is: kifejezhetjük velük például azt, hogy mi a feltétele annak, hogy egy másik folyamat végbemehessen (20), és bizonyos esetekben azt is, hogy az állítmány által kifejezett folyamatnak mi a célja (21).

(15) *Кышно-ез-лы* *пал* *кыл* *вера-тэк,* *öс-ээз* *йыг*
feleség-POSS.3SG-DAT felé szó mond-ADVPTCP2 ajtó-ACC koppanva
ворса-са, *кыр-е* *пот-йз.*
becsuk-ADVPTCP1 kint-ILL kimegy-PST.3SG
'Anélkül, hogy feleségéhez egy szót szólt volna, az ajtót egy koppanással becsukva kiment.'

(16) *Со* *Сипсик* *пала* ***бызьы-са*** *шу-из:*
Ő Śipśik felé **fut-ADVPTCP1** mond-PST.3SG
'Śipśik felé futva azt mondta:'

(17) *Иднакар* *калык* *туж* *мур* ***малпаськы-са*** *сыл-э*
Idnakar nép nagyon mélyen **gondolkozik-ADVPTCP1** áll-PRES.3SG
но *вит-е.*
és vár-PRES.3SG
'Idnakar népe mélyen elgondolkozva áll és vár.'

(18) *Сыӵе* *суред-ээз* ***адӟы-са,*** *сюлэм* *вöсь* *лу-э.*
Ilyen kép-ACC **néz-ADVPTCP1** szív fájdalmas van-PRES.3SG
'Ilyen képet nézve megfájdul az ember szíve.'

(19) *Нылаш* ***бызьы-са*** *кошк-из.*
lány **fut-ADVPTCP1** elmegy-PST.3SG
'A lány futva ment el.'

(20) *Сыӵе* *адями-ос-ты* ***ярат-са*** *гинэ* *ул.*
Ilyen ember-PL-ACC **szeret-ADVPTCP1** csak él-IMP.2SG
'Az ilyen embereket szeretve élj.'

(21) *Невада-ын* *узыр* *луыны* ***малпа-са,*** *со* *кутск-из*
Nevada-INESS gazdag lenni **gondol-ADVPTCP1** ő kezd-PST.3SG
ужаны *шахта-ын,* *азвесь* *утча-са.*
dolgozni bánya-INESS ezüst keres-ADVPTCP1
'Arra gondolva, hogy Nevadában meggazdagszik, elkezdett egy bányában dolgozni, ezüstöt keresve.'

A *-tek* képző (Tyimerhanova 2011: 280–282) az igetőhöz a *-sa* képzőhöz hasonló módon illeszkedik, azaz azon igék esetében, amelyek *a* hangra végződnek, a toldalékot közvetlenül a tőhöz illesztjük, a többi esetben pedig *i̧* kötőhang ékelődik a tő és a képző közé (pl. *ву-ы-ны – ву-ы-тэк, буя-ны –*

буя-тек). Ezeknek a határozói igeneveknek az egyik lehetséges felhasználási módja, mint azt már a fentebb említettem, a *-sa* toldalékos határozói igenevek tagadása (22). Ezenkívül használhatjuk a *-sa* toldalékos határozói igeneveket kiegészítő csoportként is (23), hiszen használhatjuk idő-, állapot-, mód- és okhatározóként, viszont eddig nem találkoztam olyan *-tek* képzős határozói igenévvel, amelyiket magyarra *-va/-ve* képzős határozói igenévként le lehetne fordítani, függetlenül attól, hogy az előbb említett két felhasználási mód közül melyikre használták.

(22) *Соос-ын* *огкыл-э* ***вуытэк,*** *нылпи-ен* *номыр*
Ők-INST egy szó-ILL **érkezés-ADVPTCP2** gyerek-INST semmi
карыны *уг* *луы.*
csinálni nem lehet.PRES.NEG.SG
'Anélkül, hogy kijönnénk velük, nem lehet a gyerekekkel mit kezdeni.'

(23) ***Пусйы-тэк*** *кельтыны* *уг* *луы*
Jelöl-ADVPTCP2 hagyni nem lehet.PRS.NEG.SG
та *писатель-лэсь* *гожъяськон* *манер-зэ.*
ez író-ABL írás stílus-ACC.3SG.
'Anélkül, hogy szót ejtenénk róla, nem lehet elmenni ennek az írónak a stílusa mellett.'

A következő csoportot a *-ku* toldalékkal létrehozott határozói igenevek alkotják (Tyimerhanova 2011: 283–284). A toldalékolási szabályok teljes mértékben megegyeznek a korábban látottakkal (pl. *мын-ы-ны – мын-ы-ку*). A határozói igenevek előző két csoportjától eltérően, a *-ku* képzővel létrehozott változatok a mondatban csak időhatározói szerepben fordulnak elő. Időhatározóként is korlátozva van az, hogy mit tudunk vele kifejezni. Míg a *-sa* toldalék kifejezhet elő-, és egyidejűséget is, addig a *-ku* képzővel ellátott határozói igenevek mindig egyidejűséget jelölnek (24).

(24) *Война* ***кутскы-ку,*** *со* *Киров-ысь* *медтехникум-ын*
Háború **kezdődik-ADVPTCP3**, ő Kirov-ELAT orvosi főiskola-INESS
берпуметӥ *экзаменъёссэ* *сёт-э* *вал.*
utolsó vizsga-PL-POSS.3SG.ACC ad-PRES.3SG van.PST.
'Amikor a háború elkezdődött, akkor az utolsó vizsgáit tette le a kirovi orvosi főiskolán.'

Ezeket a határozói igeneveket bizonyos esetekben le lehet fordítani magyarra *-va/-ve* képzős határozói igenevek használatával, viszont meglátásom szerint jobb határozói mellékmondatként fordítani „…akkor, amikor…" vagy „amikor…, akkor…" formában. Ennek az okát azonban majd a későbbiekben

fejtem ki bővebben. Fontos megemlíteni, hogy az előző két képzővel ellentétben, ezt az alakot el lehet látni birtokos személyjellel (25), és így lehetőségünk nyílik arra, hogy számhoz és személyhez rendeljük.

(25) *Школа-е* ***мыны-ку-м*** *алфавит-эз тод-йсько ни вал.*
Iskola-Ill **megy-AdvPtcp3-Poss.3Sg** ábécé-Acc ismer-Pres.1Sg már van.Pst
'Amikor iskolába mentem, már ismertem az ábécét.'

A következő határozói igenévi képző az udmurtban a *-toź* (Tyimerhanova, 2011: 285–286). A tőhöz történő illesztése ugyanúgy történik, mint a többi határozói igenévi toldalék esetében (pl. *ужа-ны – ужатозь*, *мын-ы-ны – мын-ы-тозь*). A *-ku* képzős határozói igenevekhez hasonlóan ezeket is elláthatjuk birtokos személyjelekkel, hogy számot és személyt rendeljünk hozzá, viszont itt a birtokos személyjel nem közvetlenül a képzőhöz illeszkedik, hanem egy *a* hang ékelődik a képző és a birtokos személyjel közé (a helyesírásban a lágyságjel és az utána lévő *a* hang *ja*-ként jelenik meg) (26).

(26) *Пенси-е* ***поты-тоз-ям*** *та-е öй шöды-л-ы.*
Nyugdíj-Ill **megy-AdvPtcp4** ez-Acc nem érez-Freq-Pst.Neg.Sg
'Amíg nem mentem nyugdíjba, addig nem éreztem így.'

Az ezzel a képzővel ellátott határozói igeneveknek alapvetően két jelentésük van. Az egyik jelentése időbeli. Míg a *-ku* képzővel ellátott határozói igeneves szerkezetek mindig egyidejűséget fejeznek ki, addig a *-toź* képzősök mindig egymásutániságot (27), ugyanis ennek a formának a segítségével azt tudja kifejezni a beszélő, hogy mi fog történni addig, amíg egy másik folyamat be nem következik. Véleményem szerint, az udmurtul tanuló személy számára a különbség a határozói igenevek tanulásakor nagy valószínűséggel magyarázat nélkül is érthető, hiszen addigra már találkozott a 'mikor' jelentésű *ku* kérdőszóval (valamint az 'akkor' jelentésű *soku* mutató névmással) és az *-oź* terminatívuszi végződéssel.

(27) *Апрель* ***вуы-тозь*** *лымы уз шуна.*
Április **érkezik-ADVPTCP4** hó nem elolvad.FUT.NEG.SG
'Amíg nem lesz április, addig nem fog elolvadni a hó.'

A másik jelentése viszont eltér az eddigiektől, ugyanis az is kifejezhető vele, hogy a határozói igenév által megnevezett cselekvés helyett egy másik cselekvést kellene végezni (28), mégpedig azt, amit a mondat állítmánya jelöl. Természetesen, a mondat jelentéséből adódóan, a mondat állítmánya ilyenkor feltételes módban (28) vagy felszólító módban van (29). Ahogy a *-sa* kép-

zősök kivételével a többi határozói igenév esetében, ebben az esetben is keresni kell egy másik lehetőséget a magyarra fordításhoz, hiszen a magyar határozói igeneves szerkezetek nem képesek ilyen jelentéstartalom átadására.

(28) *Бакча* *сиён* ***будэты-тозь,*** *сяська* *мертты-сал.*
Kert étel **nevel-ADVPTCP4** virág ültet-COND
'Ahelyett, hogy zöldséget termesztesz, inkább ültethetnél virágot.'

(29) *Йыр* ***висьы-тозь,*** *ки* *мед* *вис-ёз*
Fej **fáj-ADVPTCP4** kéz IMP fáj-FUT.3SG
'Ahelyett, hogy a fejed fáj, inkább a kezed fájjon.'

Az udmurt határozói igenevek következő csoportját a *-mon* képzővel ellátott alakok alkotják. (Tyimerhanova 2011: 287–288). Ennek a képzőnek a használatakor különösen oda kell figyelni, mert ugyanezzel a képzővel nem csupán határozói igenevet lehet létrehozni az igéből, hanem határozószót (*шумпотымон ивор* 'vidám hír'), melléknevet és melléknévi igenevet (*лыдӟымон*) is. A korábbiakhoz hasonlóan ezt a toldalékot is közvetlenül illesztjük azokhoz az igetövekhez, amelyek *a* hangra végződnek, és *i̮* kötőhang segítségével a többihez (*тупа-ны – тупа-мон, тыр-ы-ны – тыры-мон*). A *-mon* képzős határozói igenevek általában állapot- (30) és módhatározók (31) lehetnek, de bizonyos esetekben időhatározóként is funkcionálhatnak (32).[3] Ez utóbbi esetben a jelentése megegyezik az ugyanabból az igéből létrehozott *-toź* képzős határozói igenév jelentésével, ezért ebben az esetben a két képző szabadon felcserélhető egymással. Természetesen, mivel a *-mon* képzős alakhoz nem lehet számot és személyt rendelni (bizonyos esetekben lehet olyat hallani, hogy a beszélők ehhez a toldalékhoz is illesztenek birtokos személyjelet, de mivel erre sem a grammatikában (Tyimerhanova 2011), sem a tankönyvekben – Szamarova (2013) és Ganyejev (2005) – nem találunk erre példát, ezért ezek az alakok számunkra nem relevánsak), így, ha olyan határozói igeneves szerkezetet szeretnék átalakítani *-mon* képzős szerkezetre, amelyikben a *-toź* képző birtokos személyjellel is el van látva, akkor az átalakítás során a birtokos személyjel eltűnik. Fordított esetben viszont, ha a mondat jelentését nem változtatja meg, csak pontosítja az, hogy a birtokos személyjelet is kitesszük a *-toź* képző után, akkor annak nincsen semmi akadálya.

(30) *Мӧйы* *мурт-лэн* *кӧт-ыз* *тып-тып* ***тыры-мон!***
Öreg ember-GEN has-POSS.3SG teljesen **telik-ADVPTCP5**
'Az öregember hasa teljesen meg van telve!'

[3] Ez az egy példa nem a Medvegyeva és Arhangelszkij által épített udmurt korpuszból, hanem az *Alnash Kolhoznik* c. udmurt nyelvű újságból van.

(31) *Со туала куронъ-ёс-лы* ***тупа-мон*** *лэсьт-эмын.*
Az jelenlegi elvárás-PL-DAT **megfelel-ADVPTCP5** csinál-PST.PTCP.PRED
'Az (a dolog) a jelenkor elvárásainak megfelelve készült.'

(32) *...ӝӧк выл-э мыжга-са, куара-ез*
…asztal felület-ILL üt-ADVPTCP1 hang-POSS.3SG
быры-мон *кесяське.*
véget ér-ADVPTCP5 kiabál-PRES.3SG
'… az asztalra ütve addig kiabál, ameddig el nem megy a hangja.'

Az udmurt határozói igenevek utolsó csoportját az *-m-* képzős alakok alkotják. Ezeket a képzőket az ige tövéhez közvetlenül illesztjük az *a* tövű igék esetében, magánhangzós, illetve kemény mássalhangzós tő esetén *-e-,* lágy mássalhangzós tő esetén pedig *-je-* kötőhang segítségével. Az *-m-* határozói igenévi képző sosem áll önállóan, hanem mindig kapcsolódik hozzá az insztrumentálisz *-(j)en* (33)*,* az elatívusz *-ịś* (34) vagy az adverbiálisz *-ja* toldaléka (35). Az adverbiálisz *-ja* toldalékát az *-m-* képzőhöz történő illesztéskor az eredeti (cirill betűs) udmurt helyesírásban mindig megelőzi egy keményjel.

(33) *Котьма-лы ки-ыз* ***мын-эм-ен,***
Minden-DAT kéz-ILL.POSS.3SG **megy-ADVPTCP6-INST**
калык со-е мур гажа.
nép ő-ACC mélyen tisztel.PRES.3SG
'Mivel mindent jól meg tud csinálni, ezért a nép nagyon tiszteli.'

(34) *Ӧукна, будильник* ***жингырт-эм-ысь,*** *Воръявай Флор-лэсь но*
Reggel ébresztőóra **csöng-ADVPTCP6-ELAT** Vorjavaj Flor-ABL. is
азьло султы-са, дэрем-штан-зэ дӥс-ям ини.
korán felkel-ADVPTCP1 ing-nadrág-POSS.3SG.ACC öltözik-3SG.EVID már
'Reggel, mivel csörgött az ébresztőóra, ezért Vorvaj Flornál is korábban felkelt, és már fel is öltözött.'

(35) *Быд-э* ***ву-эм-ъя*** *кышно басьтон сярысь*
Egész-ILL. **érkezik-ADVPTCP6-ADVS** feleség kapás -ról
малпаськыны кутск-оно.
gondolkodni kezdeni kell.
'Felnőven el kell kezdeni a megházasodásra gondolni'

Az *-m-* képzős határozói igeneveknek, az adverbiálisz esetraggal ellátott alakot kivéve, tagadó formájuk is van, ilyenkor az *-m-* helyett az *-mte-* tolda-

lékot használjuk (36–37), mely az *a* tővel rendelkező igékhez közvetlenül, az egyéb tővel rendelkező igékhez pedig *i̧* kötőhanggal illeszkedik. Ehhez járul még hozzá az insztrumentálisz vagy az elatívusz esetragja. Tehát a lehetséges alakok a következőek: *-men, -mi̧ś* és *-mja,* valamint a tagadó *-mtejen* és *-mtei̧ś* alakok (pl. *тупа-м-ен – тупа-мте-ен, кыс-эм-ысь – кысы-мте-ысь)*. Az insztrumentálisz és elatívusz ragos alakok nemcsak ebben térnek el az adverbiálisz ragos alaktól, hanem abban is, hogy ezeknek mind az állító, mind a tagadó alakjához is hozzá lehet illeszteni még a birtokos személyjeleket *i̧* kötőhang segítségével (pl. *тупа-мте-ен – тупа-мте-ен-ым, кысы-мте-ысь – кысы-мте-ысь-ым*). Ezeket a határozói igeneveket mód-, illetve állapothatározóként szokták használni az udmurt nyelvben. Sajnos, a legtöbb eddig említett határozói igenévhez hasonlóan, az ebbe a kategóriába tartozó határozói igenevek egy részének magyarra fordításához is keresnünk kell egy másik lehetséges megoldást.

(36) *Куронъ-ёс-лы* ***тупа-мтэ-ен*** *юрт*
Előírás-PL-DAT **megfelel-NEG.ADVPTCP6-INST** épület
кык *ар-лы* *пытса-мын.*
kettő év-DAT zár-PTCP.PST.PRED
'Mivel nem felelt meg az előírásoknak, az épületet bezárták két évre.'

(37) *Но* *куинетӥ* *ӝсытаз* *но* тыл
És harmadik este-Iness.3Sg is tűz
кысы-мтэ-ысь *кышномурт* *тулкымъяськыны* *кутск-из.*
elolt-NEG.ADVPTCP6-ELAT nő aggódni kezd-PST.3SG
'És mivel a harmadik este sem kapcsolták le a villanyt, a nő aggódni kezdett.'

5. Lehetséges nehézségek

Az látható volt az előző részben, hogy az udmurtul tanuló magyar diáknak a saját anyanyelvében találhatónál összetettebb határozói igenévi rendszert kell elsajátítania. De az, hogy összetettebb, nem jelenti azt, hogy feltétlenül nehezebb dolga is lenne az udmurtul tanuló hallgatónak. Egyfelől észrevehető az, hogy a *-toź* képző két lehetséges jelentésén kívül szinte mindegyik toldalék segítségével az állítmány által megfogalmazott cselekvés idejét, módját, állapotát vagy okát tudjuk kifejezni, akárcsak a magyarban. Ezentúl, ahogy azt korábban több formánál is jeleztem, a magyar nyelvre történő fordítás nagyon sok esetben nem oldható meg határozói igenevek használatával, de ez a magyar anyanyelvű hallgatónak kevesebb problémát okoz, mint a magyarul tanuló udmurt hallgatónak, hiszen ebben az esetben neki egy toldalék helyett egy nyelvtani szerkezetet kell elsajátítania.

Az is megállapítható, hogy mind a magyar, mind az udmurt nyelv tanulása esetén, mire a nyelvtanuló eljut a határozói igenevekig, addigra már elég stabil nyelvtudással rendelkezik. Ez az udmurt nyelvet tanuló személy szempontjából azért fontos, mert a korábban már említett két toldalékon *(-ku, -toź)* kívül több is van, amivel már korábbi tanulmányai során találkoznia kellett más formában, de hasonló jelentéssel, például a *-tek* toldalékkal fosztóképzőként. Ezt alátámasztja az is, hogy a leggyakrabban használt udmurt nyelvkönyvek közül Szamarova (2013) és Ganyejev (2005) is korábban tanítja az idő kifejezését, a terminatívuszt és a fosztóképzőt is.

A *-mon,* illetve az *-m-* képzős határozói igeneveket azért nem említem itt, mert bár ezek közül is találkozhatott többel az udmurtul tanuló személy korábban, de a Magyarországon leggyakrabban használt udmurt tankönyvek – Ganyejev (2005) és Szamarova (2013) – szerzői közül egyik sem tárgyalja ezeket határozói igeneveket. Így az az oktatótól függ, hogy megtanítja-e ezeket a hallgatóknak, vagy sem. Ha a tanár ezeket a határozói igeneveket is megismerteti a hallgatókkal, akkor a következő helyzet áll elő: ha Szamarova (2013) könyvét használja oktatási segédanyagnak, akkor a hallgatónak találkoznia kellett már az *-m-* képzőhöz kötelező jelleggel kapcsolandó insztrumentálisz, elatívusz és adverbiálisz ragokkal, valamint a melléknévi igenevek képzéséhez is használatos *-mon* toldalékkal. Ha pedig Ganyejev (2005) tankönyvét használja, akkor a hallgató számára csak az insztrumentálisz és az elatívusz lehet ismerős. Mindhárom esetben (ha a tanár csak azt tanítja, ami a tankönyvben szerepel; tanítja a többit is és Szamarova könyvét használja, tanítja a többit is és Ganyejev könyvét használja) láthatjuk, hogy a toldalékok több mint felének már ismerősnek kell lennie a hallgató számára. Az alap toldalékon kívül még ott vannak a *-ku* és *-toź* képzőhöz rendelhető igei személyragok, valamint az *-m-* képzős határozói igenevek tagadó formája is. A birtokos személyjelekkel mindkét tankönyv esetében kellett már találkoznia a hallgatónak. A tagadó *-mte-* toldalék abban az esetben lehet ismerős a nyelvtanulónak, hogyha Szamarova könyve alapján tanulja a nyelvet, mert abban az evidenciális tagadó formájaként már előfordult. Ganyejev könyve csak a határozói igenevek után tárgyalja az evidenciálist. Azonban a tagadó forma számba vétele sem változtat azon a tényen, hogy a fent említett három esetben a toldalékok több mint fele már ismerős a hallgatónak.

Különálló toldalékként egyedül a *-sa* képzővel nem találkozhatott a nyelvtanuló korábban, de ez a toldalék is könnyen ismerősnek hathat, mivel leginkább ez hasonlít mind formájában, mind jelentésében a magyar *-va/-ve* képzőhöz. Az, hogy ez a hasonlóság véletlen egybeesés, vagy közös finnugor tőre vezethető esetleg vissza, az a jelen cikk szempontjából irreleváns, hiszen

a nyelvtanuló számára akkor is könnyen feltűnhet, és ezáltal könnyebbséget jelenthet ez a hasonlóság, ha nem foglalkozik kifejezetten összehasonlító és/vagy történeti nyelvészettel.

Mint azt már korábban említettem, a *-toź* az egyetlen olyan képző, amelynek a jelentése nem esik egybe a magyar határozói igenevek által kifejezhető jelentéstartalmakkal. Viszont, véleményem szerint, az ezzel a toldalékkal létrehozott határozói igenevek jelentése könnyen értelmezhető az udmurtul tanuló hallgató számára, hiszen az általuk hordozott jelentéstartalom nem ismeretlen (vö. az udmurt múlt időkkel, melyek használata sokszor függ olyan szempontoktól, melyek egy magyar anyanyelvű beszélő számára nem egyértelműek).

Szóval, az udmurtul tanuló magyar hallgató egy olyan rendszerrel találja magát szembe a határozói igenevek tanulásakor, amelyik a saját anyanyelvében találhatónál bonyolultabb, de annak elsajátítása nagy valószínűséggel nem okoz különösebb nehézséget neki, mivel az udmurt határozói igenevek nagy részét hasonló kontextusban használjuk, mint a magyar határozói igeneveket. Annak az alaknak az esetében pedig, amelyiknek a jelentése eltér a magyarétól, az eltérő jelentéstartalom könnyen értelmezhető. Az is egyszerűbbé teszi az udmurtul tanuló magyar hallgató helyzetét, hogy a határozói igenevek létrehozásához használt toldalékok egy részével már találkozott más olyan kontextusban, de hasonló jelentéssel, mint amikor határozói igenév képzéséhez használjuk.

A magyarul tanuló udmurt hallgató esetében úgy tűnhet, hogy az ő dolga sokkal egyszerűbb, mivel a magyarban csak négy toldalék van összesen: ebből kettő használatos akkor, ha egyidejűséget, és kettő akkor, ha előidejűséget akar kifejezni. De úgy is meg lehet közelíteni, hogy két toldalék van csak, és mindkét toldaléknak van egy magas és egy mélyhangrendű változata. Ez a tény ezen a szinten már nem jelent különösebb meglepetést a hallgató számára, hiszen már akkor találkozik a magánhangzó-harmóniával, amikor elkezd magyarul tanulni, és ez a jelenség a teljes nyelvtanulási folyamaton végigkíséri. Szóval az, hogy két változata van a toldaléknak, az feltehetően a nyelvtanuló számára nem váratlan, és valószínűleg nehézséget sem okoz.

Viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni két dolgot. Mint azt már említettem, Szili (2006: 144) is felhívja a figyelmet arra, hogy a nyelvtanulónak nehézséget okozhat az, ha egy rendszer a tanult nyelvben kevésbé összetett, mint az anyanyelvében, mert szükségét érezheti olyan jelentésbeli különbség kifejezésének, amit a tanult nyelv eszköztára nem képes kifejezni. Részben ehhez kapcsolódik a második dolog is, mégpedig az, hogy ezen a szinten a

tanuló már (elméletileg) rendelkezik ahhoz egy stabil szókincsbeli és grammatikai alappal, hogy megpróbálja más módon kifejezni mondanivalóját, megszabadulva így a fent említett hiányérzettől. Mivel az igenevek többek között mondatpótló szerepet töltenek be, és azok átalakítása mellékmondatokká megkönnyítheti a mondat megértését a nyelvtanuló számára (M. Korchmáros 2006: 127), így kézenfekvőnek tűnhet, hogy ezt az igenévi tulajdonságot felhasználva fejezze ki a mondanivalóját. A kérdés tehát az, hogy találunk-e olyan mellékmondatos paneleket, amelyek a nyelvtanuló segítségére lehetnek.

A *-sa* képzős melléknévi igenevek fordításával nincs probléma, mivel szinte minden esetben le tudjuk ezeket fordítani magyarra a *-va/-ve* képző segítségével (15–21). Viszont az ennek a formának a tagadásaként szolgáló *-tek* képzős határozói igenevek fordítása már nehézséget jelent, mivel ha megpróbáljuk úgy fordítani, hogy „nem …-va" akkor az a legtöbb esetben értelmetlen, vagy ha van is értelme, akkor is idegennek hat. Ez utóbbi nem biztos, hogy feltűnik a nyelvtanulónak, de a tanárnak igen, és ezt feltételezhetően szóvá is teszi. A *-tek* képzős határozói igenevek fordításában az „Anélkül, hogy…, nem …" panel lehet a hallgató segítségére (22–23).

A *-ku* toldalékos határozói igenevek fordításakor bizonyos esetekben van lehetőség arra, hogy a *-va/-ve* képzőt használjuk. Azonban, mivel ez nem igaz minden határozói igenévre, ráadásul pontos csoportot sem tudunk megnevezni, hogy mely esetekben lehetséges így fordítani, ezért a nyelvtanuló szempontjából egyszerűbb, ha minden esetben úgy fordítja, hogy a határozói igenevet mellékmondattá alakítja a következő módon: „Amikor…, akkor …" (24).

A *-toź* toldalékos határozói igenevek fordításához két panelre is szükség van, a két lehetséges jelentés miatt. Kell egy olyan szerkezet, ami azt fejezi ki, hogy az állítmány által jelölt esemény addig tart, amíg a határozói igenévvel kifejezett cselekvés be nem következik, valamint egy olyan panel is szükséges, ami azt fejezi ki, hogy a beszélő szerint az egyik cselekvés helyett egy másik cselekvésnek kellene folyamatban lennie. Míg az előbbire a „Amíg…, addig…" szerkezet (27) jelenthet megoldást, addig az utóbbira a „Ahelyett, hogy…, inkább …" (28).

A *-ku* és a *-toź* toldalékos határozói igenevek ilyen módon történő fordítása ezért is megfelelő a magyarul tanuló udmurt hallgató számára, mivel az anyanyelvében ezeket az alakokat el lehet látni birtokos személyjelekkel is, és mivel a panelekbe illesztés során a határozói igenév helyett igét használunk, így a szám és személy jelölésének lehetősége is visszatér, ezzel még tovább minimalizálódik a nyelvtanuló esetleges hiányérzete.

A *-mon* toldalékos határozói igenevekkel részben szerencséje van a hallgatónak, mivel módhatározói szerepben ezeket a mondatokat le tudjuk fordítani magyarra a *-va/-ve* képző segítségével (31). Állapothatározói szerepben is lehetősége van a *-va/-ve* toldalék segítségével lefordítani a mondatot, de ez esetben szükség van arra, hogy a tanár megtanítsa a hallgatónak, hogy hogyan kell használni a határozói igenevet a létigei állítmány állapothatározói bővítményeként (30). Időhatározói szerepben pedig, mint azt említettem annak leírásakor is, jelentése egyenértékű a *-toź* toldalékkal megalkotott határozói igenevek jelentésével és teljes mértékben felcserélhető azzal, így az ott ismertetett panel megfelelő azoknak a mondatoknak a fordításához is, amelyekben *-mon* toldalékos határozói igenevek időhatározóként szerepelnek (32).

Az utolsó csoportot az *-m-* képzős határozói igenevek alkotják. Ezeknek három különböző formája lehet az udmurtban, attól függően, hogy az insztrumentálisz, az elatívusz vagy az adverbiálisz ragját illesztjük hozzá. Az első kettő használatával azonban hasonló jelentésű mondatokat tudunk alkotni az udmurtban, így azoknak a fordítását meg tudjuk oldani egy panel segítségével. Ez a panel: „Mivel…, ezért…” (33–34). Ez a panel a tagadó alakok fordításakor is használható (36–37). Az adverbiálisz raggal ellátott *-m-* képzős határozói igenevek vizsgálatakor azt vehetjük észre, hogy ezek hasonló szerepet töltenek be, mint a magyar *-ván/-vén* képző, így azok fordítását meg lehet oldani e toldalékok használatával, nem kell hozzá külön panelt alkotni (35).

6. Hogyan tanítja a könyv?

A határozói igeneveket az Udmurt Állami Egyetemen is használt nyelvkönyv a nyolcadik lecke elején tárgyalja (Durst 2006: 159–161). A nyolcadik lecke első oldalán egy képet látunk, alatta kérdésekkel és előre megadott válaszokkal. Ezek a válaszok határozói igeneves szerkezeteket tartalmaznak. A hallgató feladata az, hogy a kérdéseket összepárosítsák a megfelelő válasszal. A jelenségre a magyarázatot a 161. oldalon találjuk meg, ahol ki van emelve a fent említett feladatból egy válasz: „A gyerekek énekelve mennek az utcán.”. Ezalatt a határozói igenevekhez tartozó kérdés (hogyan?), valamint a toldalékok közül a „-va/-ve” toldalékpár látható. Ezután még két példamondat található, és a tankönyv már át is tér a leckében tárgyalt másik nyelvtani anyagra.

A következő kérdések merülhetnek fel az emberben: Miért nincs ott a *-ván/-vén* toldalékpár? Nem tárgyalja túl röviden a jelenséget a könyv? Miért nin-

csenek megemlítve azok a szerkezetek, amelyekben a határozói igenév a létigei állítmány bővítményeként szerepel állapothatározói funkcióban (pl. *Az ajtó be van zárva*)? Ezeket a kérdéseket szeretném most megválaszolni. Mint azt az általunk használt nyelvtanok közül kettő kiemelte, a *-ván/-vén* toldalékos alakok már eltűnőben vannak, és egyre kevésbé használatosak (M. Korchmáros (2006) és Keresztes (1995)). Ebből kifolyólag kicsi annak az esélye, hogy olyan beszédhelyzetbe kerül a hallgató, ahol ezzel a formával találkozik, így ha a tanár úgy gondolja, akkor megtaníthatja ezt a toldalékpárt is, de ezeknek az ismerete nem feltétlenül szükséges.

Bár a határozói igenevekhez tartozó tankönyvi magyarázat első ránézésre rövidnek tűnhet, de ne felejtsük el, hogy a határozói igenevek egy viszonylag egyszerű részét alkotják a magyar nyelvtannak, ráadásul, mire idáig eljut a hallgató, addigra már rendelkezik egy stabil alaptudással, így valószínűleg ennyi magyarázat is elegendő számára. Ha mégis több információra lenne szüksége, akkor, ahogy azt a tankönyv szerkezetéből már megszokhatta, a példamondat alatt található hivatkozásból megtudhatja, hogy a tankönyvhöz készült grammatika (M. Korchmáros 2006) hol tárgyalja az adott jelenséget, így ha szükségét érzi, ott további információkra tehet szert. Ezek az információk nem csak magyar nyelven érhetőek el, mivel a grammatikának készült angol, német, olasz és finn nyelvű fordítása is.

Végezetül pedig arra a kérdésre, hogy miért nincsenek megemlítve azok a szerkezetek, amelyekben a határozói igenév a létigei állítmány bővítményeként szerepel állapothatározói szerepben, véleményem szerint azzal magyarázható, hogy ezeket a szerkezeteket ki lehet fejezni úgy is, hogy határozói igenév helyett az ige megfelelően ragozott alakját használjuk. A nyelvtan szerzője felhívja arra a figyelmet, hogy bár a ragozott igével történő kifejezés világosabb lehet a nyelvtanuló számára, de ezen alak használatakor elveszítjük azt a jelentéstartalmat, amely szerint a létrehozott állapot a cselekvés pillanatában is fennáll (M. Korcshmáros 2006: 141). Azonban ha explicit módon nincs is kifejezve ez a jelentéstartalom, de a *„Bezártam az ajtót.”* mondatot hallva mind a hallgató, mind az anyanyelvi beszélő nagy valószínűséggel arra asszociál, hogy az ajtó jelenleg is zárva van, így a létigei állítmány állapothatározói bővítményeként használt határozói igeneves szerkezetet elég magasabb tudásszinten tárgyalni. Az udmurt nyelvről történő fordítás esetén szükség lehet a szóban forgó szerkezetre a *-mon* képzős, állapothatározói jelentésű határozói igenév esetén, de, mivel ennek a nyelvkönyvnek a célcsoportja sokkal nagyobb és sokkal heterogénebb annál, mint amelyikkel én az írásomban foglalkozom, ezért a *-ván/-vén* képzős alakok hiányát nem lehet felróni a tankönyv hiányosságaként.

7. Konklúzió

Cikkemben arra kerestem a választ, hogy kontrasztív módszerek segítségével milyen hasonlóságokat, illetve különbségeket lehet felfedezni az udmurt, valamint a magyar nyelv határozói igenévi rendszere között, s az így szerzett információkat hogyan tudjuk a nyelvtanuló hasznára fordítani. A két nyelv közötti hasonlóságokat igyekeztem kiemelni, a különbségek esetén pedig megpróbáltam lehetséges áthidaló megoldásokat találni. Véleményem szerint nem csak az utóbbira kell hangsúlyt fektetni, hiszen gyakran előfordul az, hogy a hallgató egyáltalán nem, vagy csak később jön rá, hogy egy bizonyos nyelvi jelenséget hasonlóan kell használni, mint az anyanyelvében, és azzal, hogy erre felhívjuk a figyelmét, több figyelmet tud fordítani azokra a grammatikai jelenségekre, melyek elsajátításához több időre és energiára van szükség.

Bár első ránézésre úgy tűnhet, hogy az udmurtul tanuló magyar hallgatóknak van nehezebb dolga, hiszen az udmurt határozói igenévi rendszer összetettebb, mint a magyar, de ez megtévesztő lehet, hiszen a magyar hallgató számára mind a toldalékok, mint a lehetséges jelentéstartalmak ismerősök egy kivételével, de annak a jelentése könnyen értelmezhető. Az udmurt hallgatók szemszögéből kicsit összetettebb a kép. Ha csak azt nézzük, hogy előreláthatólag milyen nehéz neki elsajátítani a magyar határozói igenévi rendszert, akkor nem ütközik különösebb akadályokba, hiszen egy olyan rendszerrel találja magát szemben, ami a sajátjánál sokkal egyszerűbb, ráadásul mind a toldalék, mind annak funkciója nagyon hasonlít az anyanyelve által leggyakrabban használt határozói igenév típusra. A magyar nyelvet tanuló udmurt hallgató helyzete akkor válik nehezebbé, amikor megpróbálná saját gondolatait minél pontosabban kifejezni magyarul, hiszen magyar nyelvre nem lehetséges egy az egyben lefordítani az összes udmurt szerkezetet határozói igenevek segítségével. A tanár azzal tud a nyelvtanuló segítségére lenni ebben az esetben, ha rávezeti arra, hogy ezeket a szerkezeteket szinte mindig ki lehet fejezni egy mellékmondat segítségével, és ezután olyan lehetséges paneleket mutat számára, amelyek könnyen értelmezhetők és könnyen használhatók.

Természetesen a cikkben tárgyalt jelenség a magyar, illetve az udmurt nyelvtannak csupán egy kis szegmensével foglalkozik, viszont kifejezetten udmurt hallgatóknak készült magyar nyelvkönyv híján segítségére lehet nemcsak a magyar nyelv iránt fogékony udmurt hallgatóknak, hanem a magyar nyelvet udmurt hallgatóknak tanító tanárnak is.

Rövidítések:

2SG	egyes szám, második személy
3SG	egyes szám, harmadik személy
ABL	ablatívusz
ABL	ablatívusz
ACC	tárgyeset
ADVPTCP1	udmurt *-sa* határozói igenévképző
ADVPTCP2	udmurt *-tek* határozói igenévképző
ADVPTCP3	udmurt *-ku* határozói igenévképző
ADVPTCP4	udmurt *-toź* határozói igenévképző
ADVPTCP5	udmurt *-mon* határozói igenévképző
ADVPTCP6	udmurt *-m-* határozói igenévképző
ADVS	adverbiálisz
COND	feltételes mód
DAT	részes eset
ELAT	elatívusz
EVID	evidenciális
FREQ	frekventatív
FUT	jövő idő
GEN	birtokos eset
ILL	illatívusz
IMP	felszólító mód
INESS	inesszívusz
INST	eszközhatározó eset
NEG	tagadás
PL	többes szám
POSS	birtokos személyjel
PRED	predikátum
PRES	jelen idő
PST	múlt idő
PTCP	melléknévi igenév
SG	egyes szám

Irodalom

Durst Péter 2005: Lépésenként magyarul – Első lépés. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.

Durst Péter 2006: Lépésenként magyarul – Második lépés. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.

Ganyejev, I. – Perevozcsikov, Ju. 2005: И. Ганеев – Ю. Перевозчиков, Марым леся. Удмуртия, Ижевск.

Keľmakov, Valentin – Hännikäinen, Sara 1999: Udmurtin kielioppia ja harjoituksia. Gummerus Kirjapaino Oy., Helsinki.

Keresztes László 1995: Gyakorlati magyar nyelvtan. Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen.

M. Korchmáros Valéria 2006: Lépésenként magyarul. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.

Lizsicsár Éva 2009: Spanyol leíró nyelvtan és nyelvtani gyakorlatok. Eötvös József Kiadó, Budapest.

Rounds, Carol 2001: Hungarian – An essential grammar. Routledge, London.

Szamarova, M. A. – Sztrelkova, O. B. 2013: М. А. Самарова – О. Б. Стрелкова, Лабыр-лабыр-лабыртом! Поговорим от души: учебное пособие для студентов филологических и не филологических факультетов. Издательство ”Удмуртский университет”, Ижевск.

Szili Katalin 2006: Vezérkönyv a magyar grammatika tanításához. Enciklopédia Kiadó, Budapest.

Tyimerhanova, N. N. 2011: Н. Н. Тимерханова (ред.), Удмурт кыллен кылкабтодосез. Издательство ”Удмуртский университет”, Ижевск.

Usakov, G. A. 1982: Г. А Ушаков, Сопоставительная грамматика русского и удмуртского языков. Удмуртия, Ижевск.

Források:

Alnash Kolhoznik, 1936.09.12. 6. évfolyam No. 62 (288), Alnashi, UASSR.

Medvegyeva M. – Arhangelszkij, Ty.: http://web-corpora.net/UdmurtCorpus/search/?interface_language=en

The use of contrastive linguistics in the teaching of Udmurt and Hungarian adverbial participles

The aim of my paper is to provide a way we can make it easier for Udmurt students to learn the Hungarian language. It is important because there are many publications in Finno-Ugristics that are written in Hungarian, but unfortunately many of the students are discouraged by the difficulty of the Hungarian language. If we put the two languages in contrast and show the similarities between them it can result in having more students choose the Hungarian language at Udmurt State University. In my paper, I investigate the case of the adverbial participles in these languages. I describe the system of participles in both languages, I collect the similarities and the differences between them and identify the possible difficulties for a language learner. As the examples show, there are many similarities between the two systems of adverbial participle but the Udmurt system seems to be more complex. When the possible difficulties are identified, I provide a solution for these problems. In most cases, the best solution is to help the student realize that the adverbial participles can be expressed with the help of subordinated clauses. In the last part of the paper I check whether the textbook used by Udmurt State University for teaching Hungarian deals with these problematic elements or not. That book lacks some points that can be problematic for the Udmurt students, but we cannot blame the writer of the textbook for this, because it is written for a broader group of language learners.

ZOLTÁN NÉMETH